

УДК

DOI: 10.33813/2224-1213.28.2022.21

Філіна Антоніна Петрівна

*кандидат педагогічних наук,
провідний бібліотекар наукової бібліотеки,
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв*

Скабодіна Алла Валентинівна

*завідувач відділу обслуговування
та збереження фондів наукової бібліотеки,
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв*

Кочигіна Наталя Василівна

*завідувач відділу комплектування
та наукової обробки документів наукової бібліотеки,
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв*

ЗЛОЧИННІ ДІЇ В ПЕРІОД ГОЛОДОМОРУ 1932–1933 РОКІВ ЯК ГЕНОЦИД УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Мета статті полягає в дослідженні жахливої події, що цілком змінила хід історії і на сьогодні справляє вплив на мільйони людей в усьому світі.

Методологічною основою дослідження є використання методу теоретичного узагальнення (зادля встановлення причин і наслідків геноциду як процесу знищення повністю або частково будь-якої національної, етнічної, расової або релігійної групи), а також аналізу та синтезу (для вивчення свідчень, які залишили очевидці тих подій).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що виявлено основні негативні тенденції геноциду українського народу як способу його організованого знищення. Дослідження базується на інформації Інституту демографії та

соціальних досліджень про втрати населення України в тогочасних межах УРСР під час Голодомору 1932–1933 років. Констатовано, що це найбільша в історії України трагедія, тяжкий злочин, вчинений коли-небудь проти нашого народу.

Висновки. Вказано, що в досліджуваній період у переважній більшості міст і сіл України люди помирали від голоду, організованого тодішньою владою. Наголошено на необхідності пам'ятати цю трагедію, аби вона ніколи не повторилася. Зазначено про заходи, вчинені на державному рівні та локальному (у Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв) з ушанування жертв Голодомору 1932–1933 років.

Ключові слова: Голодомор, пам'ять, колективізація, Українська РСР, геноцид.

Antonina Filina

*candidate of pedagogical sciences,
leading librarian of the scientific library,
National Academy of Management of Culture and Arts*

Alla Skabodina

*head of the department of maintenance and preservation
of the funds of the scientific library,
National Academy of Management of Culture and Arts*

Natalia Kochigina

*head of the department of acquisition and scientific processing
of documents of the scientific library,
National Academy of Management of Culture and Arts*

**Criminal actions during the holodomor of 1932–1933
as genocide of the ukrainian people**

The purpose of the article is to study a horrific event that completely changed the course of history and today has a diverse impact on millions of people around the world.

The methodological basis of the study is the use of general scientific methods: the method of theoretical generalization of the criteria of genocide – to destroy in whole or in part any national, ethnic, racial or religious group. The analysis of documents and materials that left eyewitnesses of those events was also applied.

The scientific novelty of the obtained results is that the main negative tendencies of the cause of the mechanism of genocide as a way of organized destruction of the Ukrainian people are revealed.

The article studies the development trends of the Ukrainian tragedy of 1932–1933. The study is based on information from the Institute of Demography and Social Research, the examination of which provided data on the loss of the population of Ukraine within the then USSR. The study made it possible to determine that the Holodomor is the greatest tragedy in the history of Ukraine, the most serious crime ever committed against our people.

Conclusions. It was found that in the vast majority of cities and villages of Ukraine died of hunger and cold, whole villages and towns died. Predatory grain procurement was carried out quickly, churches were closed and destroyed. The then authorities carried out a «cleansing» of the Ukrainian intelligentsia.

Humanity, Ukrainian society, young people have no right to forget the greatest tragedy of the twentieth century.

Keywords: Holodomor, memory, collectivization, Ukrainian SSR, genocide.

Филина Антонина Петровна

*кандидат педагогических наук,
ведущий библиотекарь научной библиотеки,
Национальная академия руководящих кадров культуры и искусств*

Скабодина Алла Валентиновна

*заведующая отделом обслуживания и хранения фондов научной библиотеки,
Национальная академия руководящих кадров культуры и искусств*

Кочигина Наталья Васильевна

заведующая отделом комплектования и научной обработки документов научной библиотеки,

Национальная академия руководящих кадров культуры и искусств

Преступные действия в период Голодомора 1932–1933 годов как геноцид украинского народа

Цель статьи заключается в исследовании ужасного события, полностью изменившего ход истории и на сегодняшний день оказывающего влияние на миллионы людей во всем мире.

Методологической основой исследования является использование метода теоретического обобщения (для установления причин и последствий геноцида как процесса уничтожения полностью или частично любой национальной, этнической, расовой или религиозной группы), а также анализа и синтеза (для изучения свидетельств, оставленных очевидцами тех событий).

Научная новизна полученных результатов состоит в том, что выявлены основные негативные тенденции геноцида украинского народа как способа его организованного уничтожения. Исследование базируется на информации Института демографии и социальных исследований о потерях населения Украины в пределах УССР во время Голодомора 1932–1933 годов. Констатировано, что это самая большая в истории Украины трагедия, тяжкое преступление, совершенное когда-либо против нашего народа.

Выводы. Указано, что в исследуемый период в большинстве городов и сел Украины люди умирали от голода, организованного тогдашней властью. Акцентировано на необходимости помнить эту трагедию, чтобы она никогда не повторилась. Отмечено о мероприятиях, предпринятых на государственном и локальном уровнях (в Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств) по увековечению жертв Голодомора 1932–1933 годов.

Ключевые слова: Голодомор, память, коллективизация, Украинская ССР, геноцид.

*Ми є. Були. І будем Ми.
Й Вітчизна наша з нами.*

Іван Багрянний

Постановка проблеми. Голодомор 1932–1933 років, безумовно, став тією жахливою подією, що цілком змінила хід історичних подій і донині справляє різнобічний вплив на мільйони людей в усьому світі. У новому Українському тлумачному словнику зазначено: «Голодомор – штучний голод, організований у величезних масштабах злочинною владою проти населення власної країни. Іншими словами, це злочин свідомого вбивства мільйонів українців, учиненого в 1932–1933 роках. Для радянської системи людина була лише «гвинтиком і коліщатком». Тих же, хто намагався зберегти власну людську гідність, внутрішню свободу, режим намагався зламати, приручити чи знищити, такими механізмами стали «трудові табори», колективізація, Голодомор і криваві репресії. Найбільше від цього постраждали українці».

Голодомор 1932–1933 років цілком відповідає критеріям такого злочину, як геноцид, визначеному в статті II Конвенції ООН «Про попередження злочину геноциду та покарання за нього» від 09.12.1948: «Геноцид означає дії, вчинені з наміром знищити

повністю або частково будь-яку національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники (О. Веселова, Н. Вітровчак, А. Марочко, О. Стасюк та ін.) висвітлюють величезне коло пов'язаних з Голодомором тем. У фондах Національного музею історії України в Другій світовій війні зібрано близько 400 тисяч музейних предметів, спогадів населення. Експозиційний простір уміщує близько 17 тисяч справжніх атрибутів страшного лиха. Це дає змогу кожному поглянути під різним кутом зору на окреслену трагедію, збагнути її причини й наслідки, виокремити епізоди, без яких не можливе цілісне розуміння геноциду.

Виклад основного матеріалу. Голодомор в Україні в 1932–1933 роках тривав 17 місяців. Сьогодні можна навести багато прикладів пережитих українцями жахів. Це були часи поневіряння, відчаю, страху.

28 листопада 2006 року Верховна Рада ухвалила Закон України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні», що офіційно визнає Голодомор 1932–1933 років актом геноциду українського народу. Після розслідування СБУ кримінальної справи №475 за фактом вчинення геноциду в Україні в 1932–1933 роках Інститут демографії та соціальних досліджень провів судову науково-дослідну експертизу, яка дала результати: прямі втрати населення України в тогочасних межах УРСР унаслідок Голодомору становлять 3 млн 991 тис. осіб (у селах – 3 млн 666 тис. (93%), у містах – 275 тис. (7%), а непрямі втрати (дефіцит народжень) дорівнюють 1 млн 122 тис. осіб (у селах – 762 тис., у містах – 360 тис.). Серед заморених голодом – 3 млн 597 тис. (91,2%) – українці, 345 тис. (8,8%) – представники національних меншин [2, с. 55].

Голодомор – це найбільша в історії України трагедія, найжахливіший злочин, вчинений проти нашого народу. Метою організаторів Голодомору було підірвати сили волелюбної нації, назавжди усунути будь-яку можливість відродити державність. Проте, незважаючи на мільйонні жертви, Україна вистояла. Ані геноцид, ані репресії не знищили духу свободи в українців. Ми зберегли національну свідомість, цілісність та ідентичність, не перервали зв'язку поколінь і наприкінці ХХ століття відродили власну незалежну державу.

Ми спрямовані в майбутнє, проте ніколи не забудемо свого минулого, яким би трагічним воно не було. Зазначимо, що вшанування пам'яті померлих під час Голодомору 1932–1933 років і тих, хто вижив, стало традиційним у залах наукової бібліотеки Національної

академії керівних кадрів культури і мистецтв. Кафедри проводять різноманітні заходи, присвячені пам'яті голодоморів в Україні. Так, було організовано зустріч здобувачів з людьми, які пережили часи лихоліть, і проведено тематичну бесіду «Що я знаю про Голодомор».

Часто студентська молодь цікавиться, хто організував Голодомор і кому він був потрібен. А можливо, і вигідний. Насамперед потрібно згадати, що Україну завжди хотіли знищити. На це є багато причин. По-перше, Україна – багата на природні ресурси країна, що знаходиться в центрі Європи. По-друге, такі чорноземи є тільки в Україні, за часи Другої світової війни Гітлер вагонами вивозив до Німеччини наш ґрунт. По-третє, Україна була основною житницею Радянського Союзу. Сталін разом зі своїми поплічниками, у руках яких були всі важелі керівництва, формували грабіжницькі плани хлібозаготівель і репресій щодо українського народу, особливо селян.

Голодомору могло й не бути, якби колгоспники й одноосібники мали змогу розпоряджатися плодами своєї праці. У них забирали зерно – і люди недоїдали. Голод посилювався. Керівництво насаджувало насильницьку колективізацію. Хлібозаготівля нагадувала узаконений грабж, влада закривала й руйнувала церкви. Вимирали цілі населені пункти.

Насильницька колективізація в Україні передбачала вилучення майна в селян, розкуркулення працьовитого населення призвело до його збідніння, «куркулів» (заможних селян) позбавляли домівки, заарештовували цілими родинами й виселяли в північні райони Росії – на Соловки. Загалом в Україні з 1928 по 1931 рік було знищено 352 тисячі домогосподарств, пограбовано понад 1,5 мільйона

людей. Крім цього, були створені спеціальні місця для переселенців, будували для них тюрми [5].

Влада фізично знищила чи ізолювала від суспільства найпідприємливіших господарів і найактивніших особистостей. Очевидці тих подій, які вижили, розповіли наступним поколінням про злочин проти українців. Серед них вчителька з Харкова Олександра

Радченко, живописець Панас Заливаха, відома модель та громадська діячка Євгенія Сакевич-Даллас, українські публіцисти Володимир Маняк і Лідія Коваленко-Маняк, письменники Василь Барка й Анатолій Дімаров, правозахисники Левко Лук'яненко та Микола Руденко й ін. Вони не тільки зуміли вижити, а й не дали знищити себе духовно: реалізували себе, попри травму пережитого в 1932–1933 роках і всупереч радянській дійсності наступних років. Завдяки таким людям, як вони, Сталінові не вдалося зламати Україну: ризикуючи кар'єрою, свободою або навіть життям, вони зробили все, щоб збе-

регти правдиві відомості про Голодомор. Наприклад, учителька з Харкова наприкінці 1945 року була засуджена на 10 років ГУЛАГУ за те, що вела щоденник про Голодомор, щоб наступне покоління знало, що пережив народ у той страшний період.

Художниця Катерина Білокур вказувала, що доля випробовує тих, хто не мириться і йде до великої мети, але сильні духом уперто йдуть до наміченої мети – і тоді доля винагороджує їх сторицею.

Американський журналіст Вільям Чемберлін, московський кореспондент бостонської газети, писав, що Голодомор був інструментом національної політики більшовиків, ужитим свідомо як останній засіб зламати опір українського селянства проти системи.

Наголосимо, що в роки Голодомору тодішня влада здійснювала «зачистку» української інтелігенції і згортала українізацію. 1930 року перед судом постали 450 осіб, невдовзі було заарештовано ще 700. В Україні репресували понад 30 тисяч представників інтелігенції. Але не вдалося тодішньому режиму поставити на коліна українську інтелігенцію. Влада побоювалася, що ідеї інтелігенції поширяться на селі та переростуть у масштабний національний рух за незалежну Українську державу. Насильницьке вилучення із суспільного життя Миколи Хвильового, Леся Курбаса, Олександра Шумського й багатьох інших – цілої генерації носіїв національної ідеї, митців, науковців, висококваліфікованих спеціалістів з якісною європейською освітою – завдало непоправного удару українській культурі та науці.

Метою тодішнього уряду було скорити українців за допомогою голоду. Так було знищено мільйони наших громадян: за останніми підрахунками українських дослідників, кількість убитих голодом на території України становить 7 мільйонів осіб, ще близько 3 мільйонів загинуло від голоду за межами України, у місцях компактного проживання українців.

Відлуння Голодомору на народ відчутне й сьогодні. Українське суспільство не позбулося інфекції страху. Живописець Опанас Заливаха в контексті історії нашого народу зазначав, що в українців страх був постійно: його живили голод, репресії, втрата роботи, сім'ї. Наслідком цього є те, що українці часто сприймають себе як жертв, як результат – пасивність, відсутність довіри до влади та соціальна апатія.

Сьогоднішнє покоління українців вивчає свою історію, а визнання Голодомору геноцидом українського народу та поширення знань про цю трагедію є частиною державної стратегії.

Щороку 23 листопада весь український народ відзначає День пам'яті жертв голодоморів. Здобувачі Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв завжди готуються до цієї дати: приходять до наукової бібліотеки Академії, підбирають матеріали для проведення просвітницьких заходів.

Найперші у світі пам'ятники жертвам Голодомору були відкриті в жовтні 1983 року в Канаді. Особливе символічне значення має спорудження Меморіалу вшанування жертв Голодомору-Геноциду в 1932–1933 роках у столиці США Вашингтоні. Урочиста церемонія його відкриття відбулася 7 листопада 2015 року. Автором ідеї та

архітектором пам'ятника є американка українського походження Лариса Курилас. Меморіал має назву «Пшеничне поле» – це величезний барельєф, на якому зображені колоски пшениці, що поступово зникають. На пам'ятнику викарбувано слова «Пам'яті мільйонів невинних жертв штучного голоду в Україні, спланованого і скоєного сталінським тоталітарним режимом».

Сучасна Україна, безперечно, вшановує пам'ять жертв Голодомору. Наприкінці травня 2006 року створено Український інститут національної пам'яті, який за своїм статусом має повноваження державного комітету зі спеціальними правами у сфері формування політики національної пам'яті. 2008 року до 75-х роковин Голодомору вийшли у світ 19 томів Національної книги пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Тоді ж у столиці України було споруджено Національний меморіал пам'яті жертв голодоморів як чільне місце для візитів вищих посадових осіб інших держав до України.

Важливим заходом, що дає змогу нагадати людям про трагедію та стимулює вшанувати загиблих, стала акція «Запали свічку». Відеоролики («Ми пам'ятаємо. Ми сильні», «Сьогодні твоє вікно не залишиться порожнім», «Запалимо свічку пам'яті й охороняймо кордони» й ін.) дають можливість усвідомити глибину трагедії, яку довелося пережити українцям у 1932–1933 роках, і зрозуміти причини Голодомору [4 с. 5–6], одна з яких полягає в тому, що сталінський режим остерігався українців і намагався їх знищити. Отже, Голодомор – помста за волелюбність українського народу, який прагнув незалежності, зберігав власну ідентичність, вірив у Бога, чинячи опір більшовизму.

Програмою Наглядової ради Міжнародного благодійного фонду «Україна 3000» передбачено зафіксувати свідчення всіх українців, які пережили жахливі години голоду й страху або знають про це від своїх батьків.

Ми поминаємо жертв Голодомору, бо в ті жахливі роки відбулося цинічне нехтування правами людей, глум над гідністю Людини, над її найдорогоціннішим скарбом – життям. Голодна смерть об'єднала лівий і правий береги Дніпра, пронизавши всю Україну від півночі до півдня, від заходу до сходу, залишивши безлюдними села, а дітей сиротами.

Київ пам'ятає Голодомор. Саме біля відбудованого Михайлівського Золотоверхого собору

встановлено пам'ятний знак жертвам Голодомору, який набув статусу меморіалу.

Людство не має права забути найбільшої трагедії ХХ сторіччя, коли у стражданнях виснажені голодом помирали діти, їхні батьки. Українське суспільство дедалі глибше усвідомлює уроки минулого. Понад 70% громадян вшановують цю трагедію як акт геноциду українського народу. Ми вдячні країнам, які визнають, що сталінський комуністичний режим вчинив свідомий, ретельно спланований геноцид українського народу.

Нині підсумком щодо вшанування пам'яті жертв і постраждалих від голодомору в Україні є статті Закону України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні».

Стаття 1. Голодомор 1932–1933 років в Україні є геноцидом українського народу.

Стаття 2. Публічне заперечення Голодомору 1932–1933 років в Україні визнається наругою над пам'яттю мільйонів жертв Голодомору, приниженням гідності українського народу і є протиправним.

Стаття 3. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування відповідно до своїх повноважень зобов'язані:

- брати участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті українського народу;
- сприяти консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості та культури, поширенню інформації про Голодомор 1932–1933 років в Україні серед громадян України та світової громадськості, забезпечувати вивчення трагедії Голодомору в закладах освіти України;

- вживати заходів щодо увічнення пам'яті жертв і постраждалих від Голодомору 1932–1933 років в Україні, у тому числі спорудження в населених пунктах меморіалів пам'яті та встановлення пам'ятних знаків жертвам Голодомору;

- забезпечувати в установленому порядку доступ наукових та громадських установ і організацій, учених, окремих громадян, які досліджують проблеми Голодомору 1932–1933 років в Україні та його наслідки, до архівних та інших матеріалів з питань, що стосуються Голодомору.

Стаття 4. Держава забезпечує умови для проведення досліджень і здійснення заходів з увічнення пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні на основі відповідної загальнодержавної програми, кошти на виконання якої щорічно передбачають у Державному бюджеті України [2].

Висновки. Голодомор 1932–1933 років – спланована акція тодішньої влади країни, що призвела до загибелі мільйонів українців. Пам'ять про цю трагедію стимулює нас, українців, розбудовувати сильну, демократичну та прогресивну державу, у якій таким жахіттям не місце.

Список використаних джерел

1. Борисенко В. К. Свіча пам'яті: усна історія про геноцид українців у Голодомор 1932–1933 років в Україні як злочин геноциду згідно з міжнародним

правом / за наук. ред. В. Василенка, М. Антонович. Київ : Києво-Могилянська академія, 2013. 360 с.

2. Гриневич Л. Голод 1928–1929 рр. у радянській Україні / відп. ред. С. Кульчицький ; НАН України, Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2013. 435 с.

3. Енциклопедія Голодомору 1932–1933 років в Україні / вступ. слово С. Нищука ; передмова, авторський текст В. Марочка ; Міністерство культури України ; Національний музей «Меморіал жертв Голодомору»; Асоціація дослідників голодоморів в Україні. Дрогобич : Коло, 2018. 3–4 с.

4. Лапчинська Н. В. 33 запитання і відповіді про Голодомор-геноцид / М-во культури України, Нац. музей «Меморіал жертв Голодомору» ; наук. ред.: А. Л. Зінченко, О. О. Стасюк. Дрогобич : Коло, 2018. 86 с.

5. Марочко В. Територія Голодомору 1932–1933 рр. Київ, 2014. 64 с.

6. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Київ : Вид-во ім. Олени Теліги, 2008. С. 19–20.

7. Новий український тлумачний словник: близько 20000 слів і словосполучень / уклад. Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2018. С. 123.

8. Папакін Г. «Чорна дошка»: антиселянські репресії (1932–1933) / відп. ред. Г. Боряк ; НАН України, Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2013. 422 с.

References

1. Borysenko V. K. (2013) *Svicha pamiaty: usna istoriia pro henotsyd ukrainsiv u Holodomor 1932–1933 rokiv v Ukraini yak zlochyn henotsydu zghidno z mizhnarodnym pravom* / za nauk. red. V. Vasylenka, M. Antonovych. Kyiv : Kyievo-Mohylianska akademiia, 360 p. (in Ukrainian).

2. Hrynevych L. (2013) *Holod 1928–1929 rr. u radianskii Ukraini* / vidp. red. S. Kulchitskyi ; NAN Ukrainy, Instytut istorii Ukrainy. Kyiv : Instytut istorii Ukrainy, 435 p. (in Ukrainian).

3. Ministerstvo kultury Ukrainy (2018) *Entsyklopediia Holodomoru 1932–1933 rokiv v Ukraini* / vstup. slovo Ye. Nyschuka ; peredmova, avtorskyi tekst V. Marochka ; Natsionalnyi muzei «Memorial zhertv Holodomoru» ; Asotsiatsiia doslidnykiv holodomoriv v Ukraini. Drohobych : Kolo, 3–4 p. (in Ukrainian).

4. Lapchynska N. V. (2018) *33 zapytannia i vidpovidi pro Holodomor-henotsyd / M-vo kultury Ukrainy, Nats. muzei «Memorial zhertv Holodomoru»* ; nauk. red.: A. L. Zinchenko, O. O. Stasiuk. Drohobych : Kolo, 86 p. (in Ukrainian).

5. Marochko V. (2014) *Terytoriiia Holodomoru 1932–1933 pp.* Kyiv, 64 p.

6. Vyd-vo im. Oleny Telihi. (2008) *Natsionalna knyha pamiaty zhertv Holodomoru 1932–1933 rokiv v Ukraini*. Kyiv, pp. 19–20 (in Ukrainian).

7. Kusaikina N. D., Tsybulnyk Yu. S. (uklad.) (2018) *Novyi ukrainskyi tлумачnyi slovnyk: blyzko 20000 sliv i slovopoluchen*. Kharkiv : Klub simeinoho dozvillia, p. 123 (in Ukrainian).

8. Papakin H. (2013) *«Chorna doshka»: antyselianski represii (1932–1933)* / vidp. red. H. Boriak ; NAN Ukrainy, Instytut istorii Ukrainy. Kyiv : Instytut istorii Ukrainy, 422 p. (in Ukrainian).